

دریچه ۱

واکاوی «تایم شر» از دیدگاه حقوق مالکیت

ناصر ناییبی^۱

چکیده:

بررسی نهادهای حقوقی جدید در قالب‌های سنتی و تلاش برای یافتن پاسخی قاطع در خصوص تطابق نهاد جدید با مفاهیم سنتی، همواره یکی از دغدغه‌های حقوق ایران بوده است. در یادداشت پیش‌رو به تحلیل و واکاوی همین مسأله در مصداق «تایم شر» خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: تایم شر، مالکیت، دائمی بودن، حقیقت شرعیه.

۱ - مالکیت در مفهوم سنتی خود تنها با قید «مکان» محدود می‌شد؛ مالکیت آقای «الف» بر ملک خود تا مرز ملک آقای «ب» گسترش می‌یافت و از آنجا به بعد، محدود می‌شد. اما در این مفهوم سنتی، تحدید مالکیت از لحاظ زمانی، غیرقابل تصور بود؛ چه، فرض بود که آقای «الف»، الی الابد، مالک ملک خود است؛ این قلمرو و فضای باز زمانی تنها به وسیله عاملی قهری (فوت) و یا عاملی ارادی (قرارداد) محدود می‌شد. بنابراین «زمان» نمی‌توانست قیدی بر مالکیت بیفزاید.

۲ - اما به ضرورت‌های اجتماعی، لزوم تقیید مالکیت به زمان (توقیت) نیز احساس شد؛ یکی از جلوه‌های این محدودیت، بحث «تایم شر» بوده است؛ قراردادی که فرد را مالک یک دوره زمانی مشخص از مالی معین می‌کند. توضیح بیشتر آن که، اگر یک ملک،

۱. سردفتر دفتر اسناد رسمی شماره ۲۲۱ تهران و سردبیر ماهنامه «کانون».

مالکین متعدد داشته باشد می‌توان برای استفاده هر مالک از ملک، به دو تدبیر متوسل شد: یا ملک به اجزای برابر تقسیم شده، (از حیث مکانی) و هر مالکی بتواند در ملک خود تصرف کند و یا آن که از لحاظ زمانی، تقسیم صورت بگیرد؛ به این نحو که مالکیت ملک بر حسب زمان، بین مالکین تقسیم شود. لذا مالک تا آخر عمر خود و یا تا زمان انتقال ملک خود به دیگری، حق مالکیت بر ملک مزبور را دارد و پس از مرگ او، نیز این حق به وراثت وی خواهد رسید.

مصادق سنتی این نوع تقسیم‌بندی در فقه با عنوان «مهاریات» مطرح بوده است.^۱ در این مصادق سنتی، چند مالک که به صورت مشاع در ملکی شریک هستند، استفاده از ملک مشترک را از لحاظ زمانی بین خود تقسیم می‌کنند به نحوی که هر یک از شرکا با تفاوت زمانی از کل ملک مشترک در فاصله زمانی معین و برابر استفاده کنند.

همان‌طور که مشخص است، تفاوت «تایم شر» با مهاریات، از حیث موضوع تقسیم است. چه در حالی که در مهاریات، «منافع» میان شرکای ملک تقسیم می‌شود، در نهاد جدید، مالکیت میان شرکا تقسیم می‌شود.

۳ - تمایل به تطبیق این نهاد جدید با مفاهیم سنتی، حقوق دانان را وادار به واکاوی و تحلیل موضوع از ابعاد مختلف کرده است؛ از جمله این دریچه‌ها، تحلیل موضوع از دیدگاه «حقوق مالکیت» و بررسی تعارض یا عدم تعارض تایم شر با وصف دائمی بودن مالکیت است.

۴ - همان‌طور که می‌دانیم: مالکیت را، حقی جامع (که به صاحب حق، حق هرگونه تصرف را می‌دهد)، مانع (که به محق، اختیار منع دیگران از تصرف را می‌دهد) و دائم دانسته‌اند. حال این سؤال مطرح است که آیا وصف موقتی بودن مالکیت حاصله از تایم شر با وصف دائمی بودن مالکیت، سازگار است؟

۵ - برخی از نویسندگان، با تحلیل‌های موشکافانه فلسفی^۲ و برخی دیگر، به استناد

۱. جواهرالکلام، ج. ۲۶، ص. ۳۱۴؛ بدایع کاشانی، ج. ۷، ص. ۳۲.

۲. توحیدی، محمدعلی، مصباح‌الفقاهه، ج. ۷، ص. ۴۸۸.

طبیعت مالکیت^۱ و جمله‌ای دیگر با توجه به ضرورت‌های شرعی^۲، دائمی بودن را وصف مالکیت دانسته‌اند: فرضی که لاجرم، سبب بی‌اعتباری تایم‌شر از حیث عدم دائمی بودن مالکیت در آن می‌شود. در پاسخ به این تردیدها، دو پاسخ زیر محل تأمل خواهد بود:

جواب اول - پاسخ حلی:

حقیقت این است که در درک وصف دائمی بودن مالکیت، تأمل کافی صورت نگرفته است: در واقع، منظور از دائمی بودن مالکیت، این است که این حق، حقی دائمی نسبت به شیء موضوع حق است یعنی تا شیء موضوع حق، باقی است، حق مالکیت نیز باقی است. بنابراین، منظور از دائمی بودن، تناسب این وصف با شخص مالک نیست؛ چه مالک تغییر می‌کند و بعید است که ثابت بماند بلکه منظور دائمی بودن حق مالکیت نسبت به شیء موضوع حق است. بدین توجیه که تا زمانی که شیء موضوع حق باقی هست، حق نیز باقی است.

در این تحلیل و با این برداشت از مفهوم دائمی بودن مالکیت، منافاتی میان تایم‌شر و حق مالکیت دیده نخواهد شد. چه در تایم‌شر، نیز حق مالکیت نسبت به شیء موضوع حق، دائمی است.

جواب دوم - پاسخ نقضی:

حتی در فضای سنتی که مالکیت را به نسبت مالک (و نه ملک) دائمی می‌پندارد، نیز مصادیقی می‌توان یافت که مفهوم سنتی وصف دائمی بودن دچار نقض شده است؛ از جمله وقف منقطع‌الاثراً^۳، بدل حیلولة^۴، اجاره، صلح، مالکیت‌های هنری و صنعتی و حتی مه‌ایات.

آیا با وجود این استثنائات، هنوز هم اصرار بر مفهوم سنتی مالکیت، روا است؟

۱. سنهوری، الوسیط، ج. ۸، ص. ۴۹۲.

۲. یزدی، سیدمحمد کاظم، حاشیه‌المکاسب، ص. ۵۷.

۳. حلی، سرائر، ج. ۳، ص. ۱۵۶، کرکی، جامع‌المقاصد، ج. ۹، ص. ۱۵.

۴. میرزا نایینی، منیة‌الطالب، ج. اول، ص. ۱۶۶.

نتیجه:

حقیقت آن است که دقت نظرهای فلسفی در اصرار بر حفظ دائمی بودن مالکیت (با برداشت سنتی)، راهزن اندیشه‌ها شده است؛ همچنان که تقیّد بر شرعی بودن حقیقت مالکیت نیز در نظامی که اندیشمندان آن برای بسیاری از نهادها، حقیقت عرفیه را پذیرفته‌اند، ناروا است. در واقع، مفهوم تایم‌شر در نظام اجتماعی ما وارد شده است: اعضای جامعه از آن استفاده می‌کنند و از نظام حقوقی نیز انتظار یاری و مساعدت دارند؛ در واقع، فرصت تکذیب و انکار از دست رفته است و بر جامعه حقوقی، فرض است که نیاز جامعه را دیده و راه‌حل پیشنهاد کنند. در غیر این صورت باید مطمئن بود که «جامعه منتظر اقدام حقوق نمانده و خود راهکار برای رفع نیازهای خود پیدا می‌کند. راه‌حلهایی که ممکن است نتایج مثبتی هم نداشته باشد».^۱

در این مقاله، تلاش شد تا با اصرار بر برداشتی دیگر از مفهوم دائمی بودن و با تأکید بر رابطه حق و موضوع حق (به‌جای حق و صاحب حق) تعارضی میان تایم‌شر و مفهوم مالکیت دیده نشود؛ کما این که مثال‌های نقض وارد بر مفهوم سنتی وصف دائمی بودن مالکیت نیز مؤید همین برداشت است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی